

walk polsko-tureckich — „bariera zaciekleści i nienawiści między obu przeciwnikami”. W równej mierze fascynuje wykład Stanisława Grzybowskiego o przesłankach odchodzenia od zachwytów nad podziwianym do początków XVII stulecia „rządem weneckim”, który w warunkach błyskotliwej kariery hasła „Polska nie-rządem stoi” zaczął powoli funkcjonować jako wzór negatywny.

Niektóre rozprawy obejmują węższy krąg spraw, choć wcale przez to nie tracą charakteru rozważań o walorze syntetycznym. I tak Stanisław Orszulik poddaje badaniu kulturę polityczną szlachty w świetle literatury ulotnej czasu bezkrólestwa 1696–1697. Analiza bogatego piśmiennictwa jest interesująca, prowadząc autora do konkluzji śmiałych, może czasem — jak się wydaje — nazbyt optymistycznych. Niewiele wprowadzie wnosi do literatury tekst Kazimierza Przybosia o *Egzorbitancjach* Stanisława Dunin-Karwickiego; głównie przypomina toczące się w nauce spory na temat polskiej i łacińskiej wersji tego najbardziej ciekawego w dobie panowania Augusta Mocnego traktatu teoretyczno-politycznego, równocześnie jednak porządkuje naszą wiedzę, dobrze wprowadzając w klimat tej epoki. Ciekawie postawił pytanie badawcze Marian Drozdowski: jaką rolę w aktywizacji państwa mógł odegrać program ekonomiczny Stanisława Leszczyńskiego? Autor wyraża pogląd, że jego bohater był w pełni świadomy tego, iż nowoczesne państwo musi realizować program różnorodnych przedsięwzięć w dziedzinie gospodarczej.

Na osobną wzmiankę zasługuje przenikliwy w analizie, znamionujący głęboką erudycję tekst Jerzego Michalskiego, poświęcony koncepcji sejmu rządzącego w Rzeczypospolitej w XVIII stuleciu. Sejm rządzący to sejm, który przejmując władzę wykonawczą, zawieszając kompetencje wykonujących ją organów rządowych. Sejmem rządzącym był Sejm Czteroletni, który postanowiwszy działać w permanencji i który skasowawszy Radę Nieustającą, nie dążył do stworzenia na jej miejsce nowego centralnego organu władzy wykonawczej. Działał w tym charakterze nawet po 3 maja 1791 r., mimo że ustawa rządowa stanęła na gruncie zdecydowanego rozdziału władz.

Czytelnika „Czasopisma Prawno-Historycznego” zainteresują także artykuły Heleny Madurowicz-Urbańskiej *O mentalności chłopów polskich w XVIII w. (w świetle suplik wsi królewskich i kościelnych)*, Salvo Mastallone’go *Między rewolucją a reakcją. Włoska literatura polityczna w latach 1796–1821* oraz Kazimierza Orzechowskiego *Uwagi o „niekuryalnych” zgromadzeniach w śląskim Conventus publicus*. Ten ostatni tekst pióra wytrawnego badacza i znawcy parlamentarizmu Śląska stanowi niezmiernie interesujące uzupełnienie fundamentalnej monografii tegoż autora o *Ogólnośląskich zgromadzeniach stanowych* (Warszawa—Wrocław 1979).

Tom „Sobótki”, zawierający prace ofiarowane Józefowi A. Gierowskiemu, należy do najciekawszych w już prawie czterdziestoletniej historii tego zasłużonego i świetnie redagowanego periodyku.

HENRYK OLSZEWSKI (Poznań)

Recherches sur l'Histoire des Institutions et du Droit (Association d'Histoire Comparative des Institutions et du Droit), t. VII–VIII, Bucarest 1982–1983, ss. 118.

Wydany ostatnio tom rumuńskiego czasopisma prawnohistorycznego opatrzony został podwójną numeracją jako tom VII–VIII za lata 1982–1983. Przy tym zaś objętość jego nie tylko nie została powiększona, ale spadła do rozmiarów skrom-

niejszych niż w latach poprzednich, nie mówiąc już o szczytowym osiągnięciu w 1980 r., w którym opublikowano dwa tomy (IV i V) o łącznej objętości przeszło 400 stron druku.

Recenzowany tom zawiera sześć rozpraw na różne tematy ustrojowe i prawne Rumunii od starożytności aż po czasy współczesne. Otwiera go praca P. I. Davida poświęcona roli dziejowej króla i wielkiego kapłana Daków Burebisty (s. 3-17), który w I w. przed Chr., w obliczu zagrożenia Dacji przez Rzym, zjednoczył plemiona geto-dackie tworząc scentralizowane i niepodległe państwo Daków. Był on wielką indywidualnością, świetnym organizatorem i doskonałym wodzem, zdolnym politykiem i dyplomata. Mógł zaś dokonać swego dzieła dzięki wyższej kulturze Daków i łączącej ich wierze Zalmoxisa. Po jego obaleniu państwo Daków rozpadło się na kilka królestw, a w 106 r. uległo podbojowi cesarza Trajana. Z tego zaś podboju zrodził się z czasem — jak konkluduje autor — „un nouveau peuple daco-romain, avec le même unité de la foi, mais cette fois-ci pas en Zalmoxis, mais en Jésus Christ”.

Vasile Gionea poświęcił swój artykuł charakterystyce przepisów karnych zawartych w zbiorze praw księcia siedmiogrodzkiego Jerzego Rakoczego II z 1653 pt. *Approbatæ Constitutiones* (s. 19-23). Zbiór ten stanowił syntezę aktów normatywnych uchwalonych przez sejmy księstwa, poczynając od 1540 r. Prawo karne tego zbioru charakteryzowało nierówne traktowanie różnych grup ludności ze względu na ich przynależność społeczną i narodową, z tendencją do dyskryminowania mas chłopskich rumuńskiej narodowości. W przyjętym systemie kar częste zastosowanie znajdowały kary pieniężne, obok których przewidywano karę chłosty, kary kaleczące i karę śmierci. Nie występowała natomiast kara pozbawienia wolności.

W kolejnym artykule L. P. Marcu zajął się stosunkiem między prawem zwyczajowym i wczesnymi kodyfikacjami XVII stulecia: moldawską *Carte românească de învățătură* z 1646 i wołoską *Îndreptarea legii* z 1652 r. (s. 25-32). Były one oparte na prawie rzymsko-bizantyńskim, ale stwarzały duże możliwości do dalszego stosowania rodzimego prawa zwyczajowego, które miało uzupełniać luki w prawie recypowanym. „Recepcja prawa rzymsko-bizantyńskiego w księstwach rumuńskich miała więc oryginalny, twórczy charakter, prowadząc do syntezy „d'une loi alogène avec la pratique autochtone”.

Irina Rădulescu-Valasoglu nakreśliła syntetyczny obraz stanowiska prawnego kobiety w historii prawa rumuńskiego (s. 33-42), zwracając uwagę na jej prawną dyskryminację w systemach prawnych minionych epok. Uwzględniła prawo rzymskie, w którym panował pogląd o *sexus infirmitas*, średniowieczne rumuńskie prawo zwyczajowe, kodeks prawa Aleksandra Ipsilanti (*Pravilniceasca Condică*) z 1780 r. i inne nowożytnie akty ustawodawcze aż po kodeks cywilny księcia Aleksandra Jana Cuzy z 1865 r. Równouprawnienie kobiet we wszystkich dziedzinach prawa przyniosło dopiero ustawodawstwo Rumunii socjalistycznej (konstytucje z 1948 i 1952 r., kodeks rodzinny z 1954 r.).

Następny artykuł, którego autorką jest Aurică Smaranda, poświęcony został prawnej regulacji transportu rzeczny i morskiego Rumunii w latach poprzedzających uzyskanie przez nią pełnej niepodległości (s. 43-53). Znalazła ona wyraz w postaci regulaminu, żeglugi marynarki handlowej zjednoczonych księstw rumuńskich, wydanego w dniu 2 sierpnia 1862 r. przez księcia Aleksandra Jana Cuzę w ramach postępowych reform tego panującego.

W ostatnim artykule Valeriu Șotropa omówił zagadnienie praw jednostki w projektach konstytucyjnych i w konstytucjach rumuńskich XIX stulecia (s. 55-61). Stwierdza on istnienie tendencji „de réglementation générale des libertés et des droits sollicités par les révolutionnaires et les représentants de plusieurs

classes et couches sociales", które w owej epoce miały już skryształizowaną ideologię.

Zwraca uwagę, że dwa spośród omówionych opracowań (I. Rădulescu-Vala-soglu i V. Šotropy) dotyczą problematyki, której poświęcone były specjalne kongresy międzynarodowe, organizowane przez *Société Jean Bodin pour l'histoire comparative des institutions*, a to w Lejdzie w 1956 i w Dijon w 1957 r. na temat „La femme” oraz w Atenach w 1981 r. na temat „L'individu face au pouvoir”.

W dziale recenzji omówiono kilkanaście prac autorów różnej narodowości. *Polonica* są tu reprezentowane przez publikacje W. Maisla i L. Pauli'ego, przy czym w obu wypadkach autorem recenzji jest Vasile Gionea.

L. PAULI (Kraków)

Miloslav Polívka, *Mikuláš z Husi a nižší šlechta v počátcích husitské revoluce*, Praha 1982, ss. 269. Rozprawy Československé Akademie Věd, Rada Společenských Věd, r. 92, z. 1.

Mikuláš z Pistného (ur. ok. 1375), drobny szlachcic, pozostający w służbie Wacława IV, uzyskał odeń w zarząd gród w Husowie, od którego przyjął nazwisko. W czasie rewolucji husyckiej wyróżnił się w obozie taboryckim jako znakomity organizator, dowódca i polityk. Kreśląc biografię tej postaci (s. 30-62), autor, młody wiekiem, ale już ze sporym dorobkiem (kandydat nauk historycznych) pracownik Instytutu Historii Czechosłowackiej Akademii, podejmuje na wstępie (s. 5-29) próbę zbilansowania naszej wiedzy, ciągle nie pozbawionej luk, na temat istoty oraz ewolucji w ciągu XIV i na początku XV w. warstwy społecznej określonej ogólnie jako niższa szlachta, z reguły przeciwstawianej grupie „panów” czeskich. Autor pomija kwestię genezy tej grupy społecznej (zubożali panowie, służebnicy tych ostatnich lub monarchy, dzierżyciele lenn). Natomiast podkreśla on silne zróżnicowanie owej grupy i przyczynia się własnymi badaniami do uchwycenia zasad owego zróżnicowania. I tak spośród szacunkowo ustalonej przez siebie liczby 3 tysięcy rodzin dysponujących jakimkolwiek kawałkiem gruntu za najuboższych uznano tych, którzy tytułem renty feudalnej osiągalni kwotę do 2 kóp groszy praskich rocznie. Dochody kolejnych grup miały wynosić — 2-10 kóp groszy (56,8% ogółu), 11-30 (18,6%) i powyżej 30 kóp (3,4%; s. 17 i n.). W przeciwieństwie do panów nie przekształciła się niższa szlachta epoki w homogeniczną grupę stanową, dysponującą własną świadomością. Stąd i jej udział w życiu politycznym państwa przed 1419 r. był niewielki. Z tego środowiska wyszli przywódcy ruchu taboryckiego, zarówno bohater biografii, jak i np. Jan Žižka.

S.R.

*From Hunyadi to Rákóczi. War and society in late medieval and early modern Hungary*, ed. by János M. Bak, Béla K. Király, Brooklyn College Press distributed by Columbia University Press, 1982, ss. XIV, 545. Atlantic Studies. Studies in society in change no. 12, ed. Béla K. Király; East-european monographs no. CIV. War and society in East-central Europe, vol. III.

Jest to zbiór 29 studiów, przygotowanych przeważnie przez badaczy węgierskich (16) lub węgierskiego pochodzenia, poświęconych wysiłkowi zbrojnemu Mądziarów głównie w XV-XVII w., traktowanemu nie tyle z punktu widzenia his-